

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

SAYI / ISSUE 1

HAZİRAN / JUNE 2020

e-ISSN:

LYCUS DERGİSİ JOURNAL

e-ISSN:

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

LYCUS DERGİSİ **JOURNAL**

- Sayı/Issue 1
- Haziran/June 2020

<https://dergipark.org.tr/lycus>

LYCUS DERGİSİ BİLİM KURULU

Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Ord. Prof. Dr. Francesco D'ANDRIA
(Accademia dei Lincei, Italy)

Prof. Dr. Francesco GUIZZI
(Sapienza Università di Roma, Italy)

Prof. Dr. Grazia SEMERARO
(Università del Salento, Italy)

Prof. Dr. Havva İŞKAN IŞIK
(Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Levent ZOROĞLU
(Batman Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN
(Selçuk Üniversitesi (Emekli), Türkiye)

Prof. Dr. R. R. Roland SMITH
(University of Oxford, England)

Prof. Dr. Thekla SCHULZ-BRIZE
(Technische Universität Berlin, Germany)

LYCUS DERGİSİ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Elif ÖZER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Bahadır DUMAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Ali OZAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Esengül AKINCI-ÖZTÜRK
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Coşkun DAŞBACA
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Umay OĞUZHANOĞLU-AKAY
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. İnci TÜRKOĞLU
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Evin CANER-ÖZGEL
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Çağrı Murat TARHAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Murat TAŞKIRAN
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Barış YENER
(Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)

e-ISSN:

LYCUS DERGİSİ ○ LYCUS JOURNAL

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ SÜRELİ YAYINI
JOURNAL OF PAMUKKALE UNIVERSITY INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

• Sayı/Issue 1

• Haziran/June 2020

Yayın Sahibi

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü adına Müdür
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT

Editörler

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
Prof. Dr. Fahriye BAYRAM
Doç. Dr. Bahadır DUMAN
Dr. Öğr. Ü. İnci TÜRKOĞLU
Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

Redaksiyon

Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI

Yazışma Adresi

Arkeoloji Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Kınıklı Yerleşkesi 20070 Denizli/TÜRKİYE

Tel. + 90 (258) 296 38 95 Fax. + 90 (258) 296 35 35 E.mail: lycus@pau.edu.tr

• <https://dergipark.org.tr/lycus> • <https://www.pau.edu.tr/arkeolojienstitusu>

Lycus Dergisi uluslararası hakemli ve bilimsel bir e-dergi olup yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanmaktadır. Dergide yayımlanan çalışmaların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Pamukkale Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan derginin tamamı veya herhangi bir bölümü kopya edilemez.

Haziran | June 2020 © All rights reserved

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

•Sayı/Issue 1

•Haziran/June 2020

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/RESEARCH ARTICLES

Tommaso Ismaelli

- Materiality of Greek Religion: Votive Practices and Rituals in the Sanctuaries of Gela, Sicily 1
Yunan Dininin Materyal Kültürü: Sicilya Gela'daki Kutsal Alanlarda Adak Uygulamaları ve Ritüelleri

Pınar Taşpınar – Murat Çekilmez

- Kyme Doğu Nekropolü (Habaş Kurtarma Kazısı 2010 Yılı) Arkaik Dönem Figürinleri 45
Archaic Figurines from the Eastern Necropolis of Kyme (Habaş Rescue Excavation in 2010)

Aytekin Büyüközer – Zeliha Gider Büyüközer

- Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda Bulunan Bronz Bir Heykelciğin İkonografisi 69
Üzerine Değerlendirme
Evaluation of the Iconography of a Bronze Figurine Found at the Sanctuary of Hecate at Lagina

Emre Erdan

- A Graffito from Tisna 87
Tisna'dan Bir Grafito

KAZI ve ARAŞTIRMALAR/EXCAVATIONS AND SURVEYS

Francesco D'Andria

- Phrygia Hierapolisi. Türkiye'de İtalyan Arkeoloji Araştırmalarının Altmış Yılı 99
Hierapolis in Phrygia. Sixty Years of Italian Archaeological Research in Turkey

LYCUS DERGİSİ'NİN AMACI, KAPSAMI VE YAYIN POLİTİKASI

Amaç

Lycus Dergisi, her yıl Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan, bilimsel ve hakemli bir e-dergidir. Lycus Dergisi; başta Anadolu Arkeolojisi, Antik Dönem Tarihi Coğrafyası, Prehistorya, Protohistorya, Önasya ve Klasik Arkeoloji, Müzecilik, Eskiçağ Tarihi, Epigrafi, Nüvizmatik, Antropoloji, Arkeometri, Koruma-Onarım, Mimarlık Tarihi gibi alanların konularını kapsayan, disiplinler arası çalışmaları yayımlamayı amaçlamaktadır.

Kapsam

Lycus Dergisi, Anadolu Arkeolojisi, Tarihi Coğrafyası olmak üzere Prehistorik Dönem'den başlayarak, günümüze kadar olan kültür mirası, buluntular, arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçları, restorasyon, konservasyon, müzecilik, antropoloji, epigrafi, etno-arkeoloji gibi bilimsel çalışmaları kapsar. Bunların dışında ilk defa yapılan tespitler, uygulamalar ve analiz çalışmalarının yer aldığı yazıları içerir.

Yayın Politikası

- Lycus Dergisi, Haziran ve Aralık ayı olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. Hakem değerlendirme sürecinden olumlu görüş alan makaleler, yıllık yayın için belirlenen hedefi aşması durumunda bir sonraki sayıda yayımlanması amacıyla havuzda bekletilir. Makalelerdeki öncelik, yazar tarafından çalışmanın gönderildiği tarih ve makale niteliği göz önüne alınarak belirlenir.
- Lycus Dergisi'ne gönderilen çalışmaların daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Yayımlanmak üzere gönderilen çalışma, yazarın tezinden (lisans/yüksek lisans/doktora) üretilmişse veya bilimsel bir kongre/toplantıda sunulmuşsa bunun başlığa konulacak dipnot ile açıklanması gereklidir. Bu çalışma, yayın kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde tarih ve yer bildirmek şartı ile kabul edilebilir.
- Başvurunun yapılmasından, yazının yayımlanma aşamasına kadar geçen süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda (<https://dergipark.org.tr/lycus>) gerçekleşir. Herhangi bir yazının elektronik sisteme eklenmesi, çalışmanın yayımlanması için başvuru olarak kabul edilir ve değerlendirme süreci başlar. Yazarlar yayımlanmak üzere gönderdikleri çalışmaların yayın haklarını, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü bünyesindeki Lycus Dergisi'ne devretmiş olurlar. Lycus Dergisi'nde yayımlanan çalışmaların telif hakkı dergiye ait olup referans gösterilmeden aktarılamaz, çoğaltılamaz ve dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayımlanamaz. Yayımlanan çalışmalar için yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Lycus Dergisi'nde yayımlanmış yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir bilimsel, etik ve hukuki sorumluluk, yazar/yazarlara aittir. Bu hususta Dergi, herhangi bir hükümlülük kabul etmez.
- Dergiye gönderilen yazıların dergi kurallarına göre düzenlenmiş olması gereklidir. Yayın alt komisyonu, yazım kurallarına uymayan yazıları yayımlamama veya düzeltmek üzere yazar/yazarlara iade etme yetkisine sahiptir. Lycus Dergisi'nde yayımlanacak makalelerin yazarlarının TELİF HAKKI DEVRİ FORMU'nu eksiksiz doldurarak, ıslak imza ile adresimize göndermeleri gerekmektedir. Çalışma Dergi'ye gönderildikten sonra, hiçbir aşamada, Telif Hakkı Devri Formu'nda belirtilen yazar adları ve sıralaması dışında yazar adı eklenemez, silinemez ve sıralamada değişiklik yapılamaz.

YAYIN İLKELERİ

1. Makaleler World ortamında, Times New Roman harf karakteri kullanılarak yazılmış olmalıdır. Yunanca alıntılar dışında tüm metin tek yazı karakteri ile oluşturulmalıdır.
2. Metin 11 punto; özet, dipnot, katalog 9 punto; kaynakça 10 punto olmalı, tek satır aralıkla yazılmalıdır.
3. A4 boyutundaki yazılarda, sayfanın solundan ve üstünden 3 cm, sağından ve altından 2 cm boşluk bırakılmalıdır.
4. Ana başlık metnin yazıldığı dilde, 11 punto, düz ve kelimelerin ilk harfi büyük harfler ile ortalanarak, koyu yazılmalıdır. Yabancı dildeki başlık, ana başlığın bir alt satırında, 12 punto, italik ve kelimelerin ilk harfi büyük harfler ile ortalanarak, koyu yazılmalıdır.
5. Başlık altında, ortalanarak yazar/yazarların isimleri, 10 punto ve koyu yazılmalıdır. Yazar isimleri yıldızlı dipnot (*) ile dipnotta gösterilmeli, dipnotta ise yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurumun adı, adresi ve e-posta adresi ile ORCID numaraları belirtilmelidir.
6. Yazar isimlerinin altında, 200 kelimeyi aşmayacak şekilde, ancak en az 150 kelimelik özet yazılmalıdır. Özette çalışmanın amacı, içerik ve sonuçları hakkında kısa ve açıklayıcı bilgiler bulunmalıdır. Özeti en az 4, en fazla 6 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Yabancı dildeki çalışmalarda metnin kaleme alındığı dilde ve Türkçe özet, Türkçe yazılmış çalışmalarda ise metin dilinde ve İngilizce özet yer almalıdır.
7. Dipnotlar sayfanın altında verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
8. Metin içerisindeki alt başlıklarda kelimelerin ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük olmak üzere 11 punto olmalı ve koyu yazılmalıdır.
9. Çalışmanın tamamı, özet, kaynakça ve figürler ile birlikte 20 sayfayı geçmemeli, sağ alt köşeye sayfa numarası eklenmelidir. Bu sınırlamayı aşan çalışmalarda, editörlerin takdir hakkı göz önüne alınacaktır.
10. Makalede kullanılacak fotoğraf, resim, çizim ve harita gibi görsel verilerde "Fig." kısaltması kullanılmalı, numaralandırmada süreklilik gözetilmelidir. Metnin içinde kullanılan "Fig." ibaresi parantez içerisinde yer almalıdır. İki'den fazla figür belirtiliyorsa, iki rakam arasına boşluksuz tire (Fig. 2-4) konulmalıdır. Figür çözünürlükleri 300 dpi'den aşağı olmamalı ve JPEG formatında gönderilmelidir. Figürlerin listesi metnin sonunda, kaynakça bölümünün öncesinde yer almalıdır.
11. Kaynakça, makalenin sonunda bulunmalıdır. Kaynakçanın devamında, varsa figürler yer alır.
12. Makaleler, editörlerin önerileri doğrultusunda seçilen çift taraflı-kör hakemlik (gerektiğinde 3. hakeme gönderilebilir) ilkesine uygun olarak değerlendirilmektedir. Yazarın kimliğinden bağımsız olarak değerlendirilen yazılar için hakemlerin gerekli gördüğü düzeltme ve görüşler yazara iletilir. Yazım kurallarına uygun olmayan makaleler ise işleme konulmadan, yazarına iade edilecektir. Yazar, hakemlerden gelecek değişiklik, düzeltme ve ilaveleri yapmayı taahhüt etmiş sayılır.
13. Yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazar/yazarlara aittir. Bu çalışmalar doğrudan ya da dolaylı olarak Lycus Dergisi'nin görüşü niteliği taşımaz.
14. Dipnot kaynakları aşağıdaki kurallara göre hazırlanmalıdır;
Tek Yazarlı Kaynak Gösterme: İnan 1987, 121.
İki Yazarlı Kaynak Gösterme: Şimşek – Duman 2007, 75.
İki'den fazla yazarı kaynak gösterme: Hobbs v.d. 1998, 358.
Birden fazla kaynaktan yapılan alıntıyı gösterme: Kadioğlu 2006, 152; Ismaelli 2009, 25.
Birden fazla soy ismi taşıyan yazarı kaynak gösterme: Dönmez-Öztürk 2006, 95.
*Dipnotlarda sayfa numaraları verilirken, tam aralık verilmeli (İnan 1987, 121-125), "vd., vdd." gibi kısaltmalar kullanılmamalıdır.

15. Kaynakça aşağıdaki kurallara göre hazırlanmalıdır;

• Kitap kaynak gösterme:

Bailey 1980

D. M. Bailey, *Roman Lamps Made in Italy, A Catalogue of the Lamps in the British Museum II*, London, 1980.

Demirhan-Erdemir 2015

A. Demirhan Erdemir, *Prehistorik ve İlk Çağlarda Tıp*, İstanbul, 2015.

Humann v.d. 1898

C. Humann – C. Cichorius – W. Judeich – F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*, Berlin, 1898.

• Çeviri Yapılmış Kitabı Kaynak Gösterme:

Deighton 2005

H. J. Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Çev. H. Kökten-Ersoy, İstanbul, 2005.

Magie 2001

D. Magie, *Anadolu'da Romalılar I, Attalos'un Vasiyeti*, Çev. N. Başgelen – Ö. Çapar, İstanbul, 2001.

• Editörlü Kitapta Bölümü Kaynak Gösterme:

Atila – Gürler 2010

C. Atila – B. Gürler, “Bergama Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Cam Eserleri”, *Metropolis İonia II Yolların Kesiştiği Yer Recep Meriç İçin Yazılar/The Land of the Crossroads Essays in Honour of Recep Meriç*, Ed. S. Aybek – A. K. Öz, İstanbul, 2010, 47-53.

• Makale Kaynak Gösterme:

Başaran 1990

S. Başaran, “1988 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *11. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara, 1990, 107-123.

Kaya 2009

M. A. Kaya, “Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)”, *Doğu Batı Dergisi* 49, Ankara, 2009, 195-234.

Murat 2003

L. Murat, “Ammihanta Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum* 4/2, 2003, 89-109.

Şimşek – Duman 2007

C. Şimşek – B. Duman, “Laodikeia'da Bulunan Ampullalar”, *Olba XV*, İstanbul, 2007, 73-101.

• Yayınlanmamış Tez Çalışmasını Kaynak Gösterme:

Söğüt 1998

B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1998.

Erön 2007

A. Erön, *Anadolu'da Roma Dönemi Tapınaklarında Görülen Bezemeli Frizler*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2007.

• Antik Dönem Metinlerini Kaynak Gösterme:

Antik döneme ait edebi bir metinden yapılan alıntılar, dipnot yerine metin içerisinde ve parantez içerisinde “Plinius (*nat.* V.105)”, “Strabon (XII.8.16)” verilmelidir. Metin ya da dipnot içerisinde kullanılan antik dildeki terimler ya da kısa cümleler italik olarak verilmelidir. Antik kaynaklar *Der Neue Pauly*'de verilen standartlara uygun olmalıdır.

16. Dipnot ve kaynakçada bir yazarın aynı yılda yayımlanmış birden fazla eseri kullanılacaksa, yıldan sonra alfabenin başlangıç harfinden başlayarak küçük harf ekleyerek (Şimşek 2002a, 3; Şimşek 2002b, 231) numaralandırılmalıdır.

17. Başvurular <https://dergipark.org.tr/lycus> adresi üzerinden yapılmalıdır; bununla birlikte gerektiğinde lycus@pau.edu.tr e-posta adresinden de yapılabilir.

A Graffito from Tisna *Tisna'dan Bir Grafito*

Emre ERDAN*

Abstract

In this study, a graffito found in Tisna is examined. Tisna is located in Aliağa District of Izmir Province. Pliny the Elder is the only ancient source that conveys information about the city situated in the core of the region defined as Aeolis in Antiquity. In the city, which was first visited by the French traveller Guichon in the 1860s, an archaeological survey has been conducted by us since 2018. The city is located on two rather hilly elevations, which are defined as Kocakale Tepe and Sarıkale Tepe today. Our studies in the city showed that Sarıkale Tepe was the main settlement area in Antiquity. At the highest point of the hill, which we define as the Acropolis, a sanctuary with architectural elements can be observed along with many finds. During our studies in the field, a graffito was encountered, unique in terms of Anatolian archaeology. It is believed that the graffito, which depicts a figure incised on the andesite bedrock mass, may have belonged to the Archaic Period, at least in terms of the finds presented by the area.

Keywords: Tisna, Aeolis, Sanctuary, Graffito, Archaic Period.

Özet

Bu çalışmada Tisna'da bulunmuş olan bir grafito incelenmektedir. Tisna, İzmir İli, Aliağa İlçesi'nde yer almaktadır. Antik Dönem'de Aiolis olarak tanımlanan bölgenin çekirdeğinde bulunan Tisna'ya dair antik metinlerdeki tek kaynak Plinius'tur. İlk 1860'lı yıllarda Fransız seyyah Guichon tarafından ziyaret edilen kentte 2018 yılından itibaren tarafımızca bir arkeolojik yüzey araştırması başlatılmıştır. Kent, günümüzde Kocakale Tepe ve Sarıkale Tepe olarak tanımlanan oldukça engebeli iki yükselti üzerinde yer almaktadır. Kentte gerçekleştirdiğimiz çalışmalar antik çağlarda asıl yerleşim alanının Sarıkale Tepe olduğunu göstermiştir. Tepenin akropol olarak tanımladığımız en yüksek noktasında çok sayıda buluntu ile beraber mimari unsurları da gözlemlenebilen bir kutsal alan tespit edilmiştir. Alanda gerçekleştirdiğimiz çalışmalar esnasında Anadolu Arkeolojisi açısından ünik bir grafito ile karşılaşmıştır. Andezit ana kaya kütleleri üzerine kazıma çizgilerle oluşturulmuş bir figürün resmedildiği grafitonun alanın sunduğu buluntular itibarıyla en azından Arkaik Dönem'e ait olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tisna, Aiolis, Kutsal Alan, Grafito, Arkaik Dönem.

* Assoc. Prof., Aydın Adnan Menderes University Faculty of Art & Science Department of Archaeology.
© 0000-0002-4389-2016 | erdanemre@gmail.com

Introduction

Tisna is located within the boundaries of modern Izmir province, Aliğa district, and Uzunhasanlar neighbourhood in the region defined as Aeolis in ancient times (Figs. 1-2). The city is located on Kocakale Tepe and Sarıkale Tepe, reaching 350 m at its highest point, and it is understood that the settlement is concentrated mainly on Sarıkale Tepe. The archaeological surveys we started in the region in 2018 present the traces of Tisna's continuous settlement from the Middle Bronze Age to the Byzantine Period. Between these dates, especially the density of finds between the 8th and 6th century BC draws attention¹.

Fig. 1: Tisna and close surroundings

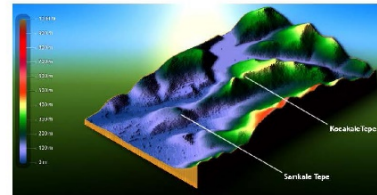
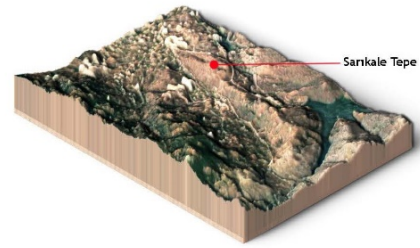

Fig. 2: Topography of Tisna

In the 4th century BC, only information about Tisna, which is known to have gained power and minted coins on its behalf, was given by Pliny. Pliny states that the city, which he referred to as Titanus, was located next to the Titanus River (Güzelhisar-Kocaçay) and reports that the city's name is the same. Although Plinius (*nat. V.49*) called Titanus, the coins, which were minted in the most powerful times of the city, differs in legends such as *ΤΙΟΑΙΟΥ*, *TIONAI*, *TIOVAIO*. However, the name *ΤΙΟΒΑΙΟΥ* is mostly encountered. *Tisnaios*, who is also the name of a river god, must have been one of the ancient names of Güzelhisar-Kocaçay, the river that Plinius (*nat. V.49*) referred to as Titanus.

Graffiti in Antiquity are roughly evaluated under four groups. In his comprehensive work on the subject, Keegan describes them as texts, drawings/geometric figures, numbers/dates, and simple up and down simple line sequences. He also states that

¹ Erdan 2019. Figs. 1-11: Archive of the Tisna Archaeological Survey Project.

the quantitative breakdown of graffiti reflects the importance of studying the works in question in more detail, reporting that more than a quarter of all graffiti contains non-textual examples².

Graffiti is mostly located on walls or monuments; however, it can also be seen on objects. Especially in the Archaic Period and beyond, there are many examples where graffiti is processed on pottery. Hahn points out that graffiti is a personal, spontaneous, arbitrary, quickly created work rather than a profession, which is one of the best tools to understand emotions and thoughts in the ancient world³.

The tradition of making graffiti, which has a very widespread in the entire Mediterranean basin that cannot be attributed to a single society, begins to be seen especially after the Archaic Period and continues to be seen until the Late Antiquity. However, it would not be wrong to state that the roots of the real practice are based on Predynastic Egyptian culture (3200-3000 BC)⁴.

Graffito and Its Location

The graffiti we found at the Sarikale Tepe acropolis (Fig. 3) is a schematic human figure incised on bedrock (Fig. 4). It is 50 cm high and 27.5 cm wide. A part of the figure about 15 cm below the waist was found under the ground (Fig. 5). The figure, which was worked from the 3/4 facing left, was engraved on an andesite bedrock mass, which is 1.14 m high and 3.90 m wide. The right arm of the figure, which is directed to the right, extends to the front and its left arm was depicted with a movement from the elbow.

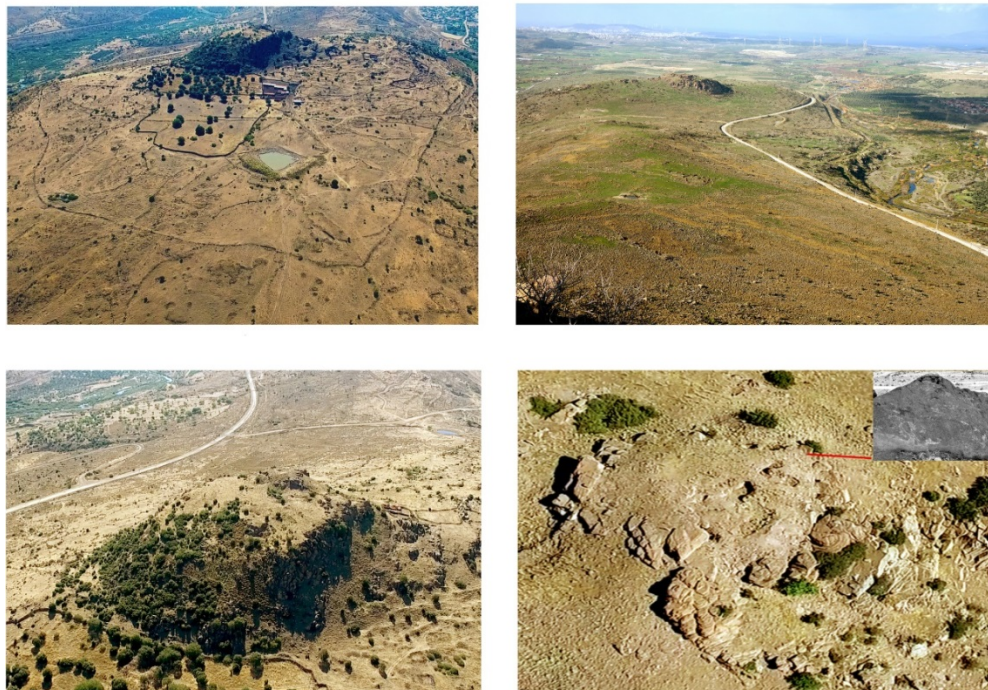

Fig. 3: General view of the Sarikale Tepe Acropolis

² Keegan 2014, xiii.

³ Hahn 2012, 1.

⁴ Keegan 2014, 28.

Fig. 4: Details of the graffito

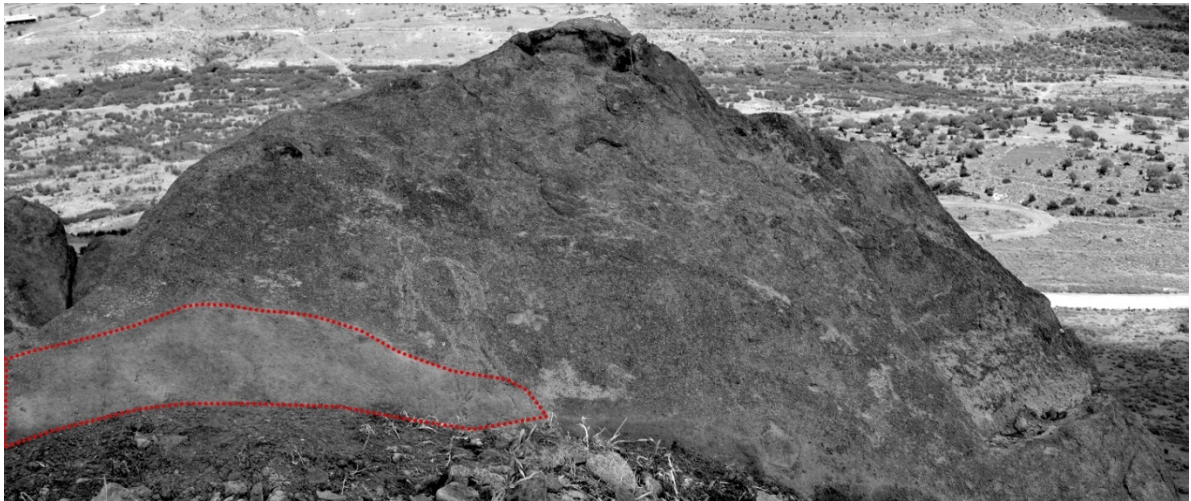

Fig. 5: Underground level of the graffito

Some deficiencies are noticeable in the anatomical details of the figure. It can be thought that the hand and foot parts are not deliberately scratched. The nose is depicted with a very slight protrusion in the rounded head. An eye socket was engraved on the face facing right. The scraping eye socket is round and lacks anatomical detail. This eye socket is both engraved in a wrong spot and drawn quite large, as it may be. The figure is depicted in a long dress covering the feet. It is seen that the outer contours of the figure, which was scratched, are in grey-black colour tones different from the reddish-orange andesite bedrock mass in the engraved areas. This situation, which is also defined as “*karasuluk*” by the local people, is related to the abrasion caused by the scraping of the andesite and the water that fills it in thousands of years⁵.

⁵ I would like to thank Assoc. Prof. Serdar Vardar for his observations and thoughts on the subject.

Tisna was built on two topographically hilly elevations, which today are called Kocakale Tepe and Sarikale Tepe. Sarikale Tepe covers an area of approximately 3500 m in the west-east and 1250 m in the north-south directions. The rock drawing, which we define as graffito, was identified in the Sarikale Tepe Acropolis, which we consider as the main settlement area that forms the city. This area constitutes the highest point of Sarikale Tepe and is located at a height of 240-250 m above sea level. The graffito is on 180 meters above sea level on the bedrock of the northern slope of the Acropolis has been surrounded by building clusters which we consider as sacred area or a sanctuary.

Archaeological Findings from around the Graffito

The area including the graffito we identified at the point we define as the Sarikale Tepe acropolis is very rich in terms of archaeological finds. Here, we have thoughts that there was at least a sanctuary from the Archaic Period to the end of the Hellenistic Period. The material data determined in the field confirm these thoughts. Sherds are the largest group which can be date between 12th and 4th centuries BC. On the other hand, it can be seen that pottery belonging to dates especially between 8-6 centuries BC are more intense. Our fragments between these dates include Aeolian Geometric?, Aeolian Orientalizing, Aeolian Wild Goat II-III (aTs II-III), Aeolian Punktstil, Lydian White Bichrome, Lydia Red Bichrome, Lydian Bichrome, Lydian Streaky Glazed and Bichrome and Lydian Black-on-Red can be evaluated within the subgroups⁶ (Fig. 6).

Fig. 6: Pottery fragments found near the graffiti

As we have discussed in detail within the scope of another study, our archaeological data determined in the region, which we express as sacred area, is not only limited to pottery. Here, a large number of terracotta figurines (Fig. 7), terracotta perirrhanterions (Fig. 8), three fibulae (Fig. 9), thought to be left for votive purposes were found in fragments⁷.

⁶ Erdan 2019, 38-39.

⁷ Erdan 2019.

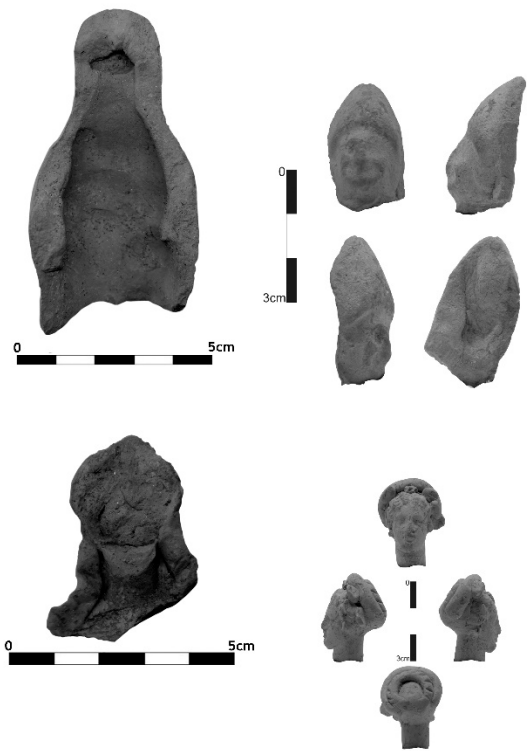

Fig. 7: Terracotta figurines found around the graffito

Fig. 8: Perirrhanterion pieces found around the graffito

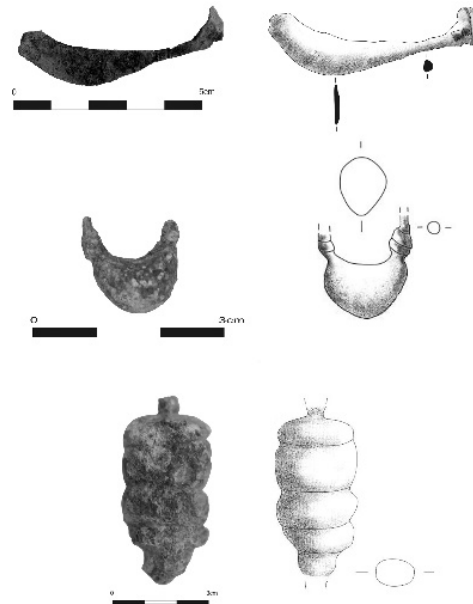

Fig. 9: Fibulae fragments found around the graffito

Along with the archaeological small finds, there are also architectural elements that show that the Sarikale Tepe Acropolis, including the graffito, may have been considered a sanctuary. The most important element among them are the niches on a large bedrock in the east-west direction where the Archaic and Classical Period walls, which we found in the area were quite destroyed as a result of illicit diggings. During the examinations that carried out in 2018 and 2019, we could only observe one niche. On the other hand, it is unfortunately understood that the niches continue under the ground as a result of illegal digging activities in the area. During a visit to the city in March 2020, it was seen that the area destroyed again and as a result of

new illegal diggings and we could have seen two new niches appeared on the bedrock⁸ (Fig. 10).

Apart from niches, there is another architectural element that attracts attention in the area we define as Sarikale Tepe Acropolis Sanctuary. A cavern with a stairway with 12 steps hewn into the bedrock descends. Cavern, which was identified during our study located 190 m from the sea level, 7 m from the ground, 3.10 m wide and 3.73 m long (Fig. 11). At the end of the steps, there is another niche, 51 cm high, 1.30 cm wide and 46 cm deep, to the south of the room. The place, which looks like a water well, is extremely important in terms of reflecting the traces of an application we know from the Iron Age goddess cults⁹.

Fig. 10: Niches on bedrock between the walls located right opposite to the graffiti

Fig. 11: Carved stairs and cavern opposite to the graffiti

Fig. 12: Kiepert's very first drawing of the Karabel Monument (Kiepert 1843)

⁸ The visit was organized for the purpose of informing the Izmir Archeology Museum officials about the city and the destruction was documented by the representatives of the Museum and the necessary procedures were initiated.

⁹ Erdan 2019, 30.

Conclusions

There is no one-of-a-kind example of the graffito, which we have identified in Tisna Sarikale Tepe acropolis. The first issue to consider here is when the graffito was made. Indeed, graffiti, which has a continuity for thousands of years, is still known today. The graffito we dealt with here, in our view, must have been produced in ancient times in two respects. The first basis of our thought is the archaeological findings presented by the area where the drawing is located and which we briefly mentioned above. Some of the items in the archaeological findings are sufficient to understand the function of the area. Among them, especially perirrhanterions and niches are among the application and archaeological artefacts that we encounter mostly within the borders of the sacred areas. In addition, a Phrygian type fibula fragment detected in the area supports our opinion. As a matter of fact, it is known that Phrygian type fibulae were left in temples or sanctuaries as presentations in the Mediterranean Basin except for a few singular examples¹⁰.

The drawing was created not within the city's defensive walls or necropolis area, but within the sanctuary, which cannot be chosen randomly. However, as we mentioned earlier, the natural destruction on the contours of the drawing and the result of the water integration with andesite stone is also a proof that the drawing was made a long time ago.

At this point, an interesting information was conveyed by the French traveller Guichon who introduced the city for the first time. In his letter published in *Chronique d'Orient*, Guichon states that he was organizing a trip to the Güzelhisar Stream Valley, where he saw a low relief in a cave in the Uzunhasanlar District, which we could match with Tisna¹¹. Guichon related it to the second millennium BC Luwian relief at the Karabel Pass. Although the monument was searched by many researchers in the years following Guichon, no relief similar to the Karabel has yet been encountered.

The identity of the figure depicted in Tisna Sarikale Tepe graffito is one of the issues we cannot answer today. The figure, which we are not sure about whether it is a man or a woman yet, does not contain any object or clothing to explain its identity. An iconographic comparison can be made only on the anatomical structure of the figure, the triangular upper body features evoke figures produced with the silhouette technique on the Geometric Period craters. At this point, I think that Tisna graffito came out of the hands of an incompetent "artist", just as Roller suggested for the so called "Gordion doodles"¹². Aside from the disproportionality in the anatomical structure of the figure, the fact that the details, especially the limbs such as the hands and feet, cannot possibly be processed must be the result of the idea that it cannot be processed correctly.

Although the graffiti tradition in question is very limited in Anatolia, it can be said that it increased especially after the 8th century BC. Although not fully met, similar products in thought are encountered in centres such as Gordion¹³, Belevi¹⁴ and Kerkenes¹⁵. Among them, the most famous group is Gordion samples. Gordion samples are dated to the late 9th century BC. The graffiti here is described as doodles

¹⁰ Erdan 2018, 22-23.

¹¹ *Chroniques d'Orient* 1885, 107-109 (5.72-3).

¹² Roller 2009, 2.

¹³ Young 1958, 143-146, Fig. 3; Young 1969; Roller 2009.

¹⁴ Alzinger 1966-67; Dressler 1966-67; Adiego 2007, 24; Piras 2009, 231; Kerschner – Prochaska 2011, 126-129, fig. 37; Schürr 2011, 164-166, fig. 2; Herda 2013, 503, Fig. 19a.

¹⁵ Summers 2006, Taf. 2a-c.

and is located in the Y House and Early Phrygian Citadel Door Complex with Megaron 2¹⁶, which is considered a possible temple. The Belevi sample dated to the 6th century BC was found in the marble quarry¹⁷, and the graffiti in Kerkenes, dated to the 6th century BC, was found in an area next to the entrance door with aniconic steles¹⁸. Another group that we can evaluate within the scope of early examples comes from Sardis, which is geographically closer to Tisna. Here, there are many drawings on stemmed dishes in the studies carried out in the Archaic sectors, some of which are stated to be figurative examples¹⁹. Late examples of a similar tradition are encountered in some important cities like Aphrodisias²⁰, Laodikeia²¹, Tripolis²², Smyrna²³, Priene²⁴, and the graffiti found in these areas are generally dated to Late Antiquity.

Could the drawing that Guichon saw in Uzunhasanlar and compared to the Karabel Monument could be the Tisna Sarıkale Tepe graffito that we evaluated in our study? Today, we are not able to answer this question clearly. On the other hand, though we are cautious for now, our opinion is that Guichon, who travelled around Uzunhasanlar and its surroundings in the 1860s, knew the Karabel Monument only from the Kiepert's drawings. It is likely that Guichon, who is not an archaeologist or historian, has likened the Tisna graffito to the Karabel relief, which was mistakenly identified as *Sesostris* by Kiepert at that time²⁵. In other words, it is possible that the monument mentioned by Guichon is not a real monument, but a graffito, and this rock-cut drawing may have been mistakenly compared to the Karabel Monument by the lack of knowledge of the period. As a matter of fact, the only publication and drawing created about Karabel (Fig. 12). Until the years Guichon travelled in the region belong to Kiepert and Kiepert published his related work in the 1843 issue of *Archäologische Zeitung*.

Another thought about the subject is that the graffito may be a sketch of a possible wooden cult sculpture located in the Tisna Sarıkale Acropolis Sanctuary. In his narratives about the region, Pausanias (V.13.7) also mentions about Temnos, another important centre of Aeolis, where he told that he saw an Aphrodite statue made by wood of the myrtle tree. Whether It can be thought that a similar application is also in Tisna, that graffito may be a failed copy drawing of a wooden sculpture, and graffito can be dated to the Archaic Period considering the density of finds just as an assumption. It is worth noting that this interpretation, which can be considered as a highly speculative evaluation for today, may need to be re-evaluated in the light of the studies we plan to continue in the region in the coming years.

¹⁶ Roller 2009, 1.

¹⁷ Herda 2013, 459.

¹⁸ Summers 2006, 648.

¹⁹ Greenewalt 1991, 15, Fig. 21: P87.48/9445.

²⁰ Chaniotis 2015.

²¹ Şimşek 2013, 20.

²² Duman 2017, 136, Fig. 28.

²³ Bagnall *et al.* 2016.

²⁴ Burkhardt – Wilson 2013, 168.

²⁵ Kiepert 1843.

BIBLIOGRAPHY

Adiego 2007

I. J. Adiego, *The Carian Language*, Leiden – Boston – Cologne, 2007.

Alzinger 1966-67

W. Alzinger, “Ritzzeichnungen in den Marmorsteinbrüchen von Ephesos”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 48, 1966-67, 61-72.

Bagnall et al. 2016

R. S. Bagnall – R. Casagrande-Kim – A. Ersoy – B. Yolaçan – C. Tanriver, *Graffiti from the Basilica in the Agora of Smyrna (Vol. 1)*, Eds. R. S. Bagnall – R. Casagrande-Kim – A. Ersoy – B. Yolaçan – C. Tanriver, New York, 2016.

Burkhardt – Wilson 2013

N. Burkhardt – M. Wilson, “The Late antique Synagogue in Priene: its history, architecture, and Context”, *Gephyra: Schriftenreihe zur antiken Welt* 10, 2013, 169-199.

Chaniotis 2015

A. Chaniotis, “Studying Graffiti in an Ancient City: The Case of Aphrodisias: Children of the night, products of conflict, and media of slander”, *IAS the Institute Letter*, 2015, 6-7.

Dressler 1966-67

W. Dressler, “Karoide Inschriften im Steinbruch von Belevi”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 48, 1966/1967, 73-76.

Duman 2017

B. Duman, “Tabernae in Tripolis”, in: *Landscape and History in the Lykos Valley: Laodikeia and Hierapolis in Phrygia*, Eds. C. Şimşek – F. D’Andria, Cambridge, 2017, 109-142.

Erdan 2018

E. Erdan, *Aydın Arkeoloji Müzesi Fibulaları*, Ankara, 2018.

Erdan 2019

E. Erdan, *Tisna I İlk Araştırmalar ve Gözlemler*, İstanbul, 2019.

Greenewalt 1991

C. H. Greenewalt, “The Sardis campaign of 1987”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research Supplementary Studies*, 1991, 1-28.

Hahn 2012

J. Hahn, “Graffiti”, *The Encyclopedia of Ancient History*, 2012.

Herda 2013

A. Herda, “Greek (and our) Views on the Karians”, in: *Luwian Identities: Culture, Language and Religion between Anatolia and the Aegean*, Eds. A. Mouton – I. Rutherford – I. Yakubovich, Leiden-Boston, 2013, 421-506.

Keegan 2014

P. Keegan, *Graffiti in Antiquity*, New York, 2014.

Kerschner – Prochaska 2011

M. Kerschner – W. Prochaska, “Die Tempel und Altäre der Artemis in Ephesos und ihre Baumaterialien”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 80, 2011, 73-153.

Kiepert 1843

H. Kiepert, "Das Sogenannte Monument des Sesostris bei Smyrna", *Archäologische Zeitung* 3, 1843, 33-45.

Pausanias

Pausanias, *Description of Greece*, Trans. W. H. S. Jones – D. H. A. Litt – M. A. Ormerod, London, 1918.

Pliny the Elder

Pliny, *The Natural History*, Trans. J. Bostock – H.T. Riley – B. A. Esq, London, 1855.

Piras 2009

D. Piras, "Der archäologische Kontext karischer Sprachdenkmäler und seine Bedeutung für die kulturelle Identität Kariens", *Die Karer und die Anderen: internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin, 13. bis 15. Oktober 2005*, Ed. F. Rumscheid, Bonn, 2009, 229–250.

Roller 2009

L. E. Roller, *Incised Drawings from Early Phrygian Gordion: Gordion Special Studies IV*, Vol. 130, Pennsylvania, 2009.

Schürr 2011

D. Schürr, "Zur ängmatischen Inschrift von Aphrodisias", *Kadmos* 50, 2011, 161–168.

Summers 2006

G. D. Summers, "Phrygian Expansion to the East: Evidence of Cult from Kerkenes Dağ", *Baghdader Mitteilungen* 37, 2006, 647-658.

Şimşek 2013

C. Şimşek, "Laodikeia Antik Kenti'nde Yapılan Çalışmalar", *Colloquium Anatolicum – Anadolu Sohbetleri XII*, İstanbul, 2015, 15-36.

Young 1958

R. S. Young, "The Gordion Campaign of 1957: Preliminary Report", *American Journal of Archaeology* 62/2, 1958, 139-154.

Young 1969

R. S. Young, "Doodling at Gordion", *Archaeology* 22/4, 1969, 270-275.

